

Nr 23

Justitieutskottets betänkande i anledning av motion angående val av nämndeman.**Motionsyrkandet**

I motionen 1972:910 av herr Jönsson i Malmö m. fl. (s) hemställs *dels* att riksdagen beslutar sådan ändring av 4 kap. 8 § rättegångsbalken att valperioden för val av nämndemän sammanfaller med den period som gäller för val av kommunfullmäktige och att, när nämndeman avgår under den tid för vilken han blivit vald, fyllnadsval görs för återstoden av denna tid, *dels* att vederbörande utskott utarbetar härför erforderlig lagtext.

Redogörelse för motionsskälerna lämnas nedan.

Gällande rätt

Enligt 4 kap. 5 § rättegångsbalken utses nämndeman i tingsrätt genom val, som förrättas av kommunfullmäktige. Hör till domsaga mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd. Varje kommun skall dock utse minst en nämndeman. I avsaknad av föreskrift rörande valmetod gäller att valen sker med enkel röstövertikt, dvs. enligt majoritetsvalmetod. Inom flera kommuner tillämpas dock -- efter överenskommelse mellan de i fullmäktige företrädade politiska partierna -- proportionalitetsprincipen vid fördelning av nämndemansplatserna mellan partierna.

Enligt 4 kap. 8 § rättegångsbalken väljs nämndeman för sex år. Detta gäller även då efterträdare skall väljas till den som avlidit eller eljest avgått under den tid för vilken han valts. Efterträdaren skall således då utses icke för återstoden av den avgångnes valperiod utan för nya sex år.

Även nämndeman i fastighetsdomstol utses genom val. Enligt 7 § lagen (1969:246) om fastighetsdomstol förrättas valet av kommunfullmäktige i kommun som ensam bildar domsaga samt i annat fall inför tingsrätt av valmän som utses av fullmäktige i varje kommun inom domsagan. Enligt 6 § samma lag gäller för nämndeman i fastighetsdomstol, såsom för nämndeman i allmänhet, en valperiod av sex år. Avgår nämndeman under tjänstgöringstiden skall emellertid nytt val avse återstående del av samma tid. Det kan här tilläggas att särskilda regler om vattenrättsnämndemän saknas sedan vattendomstolarna inordnats i tingsrättsorganisationen. Enligt 11 kap. 2 § fjärde stycket vattenlagen skall som nämndeman i vattendomstol tjänstgöra nämndeman i fastighetsdomstol inom vattendomstolens jurisdiktionsområde.

Nämndeman i länsskatterätt och länsrätt utses enligt stadgande i lagen (1971:52) om skatterätt och länsrätt genom val som förrättas av

landstinget eller, om i länet finns kommun som ej ingår i landstingskommun, av landstinget och kommunfullmäktige. Valperioden är sex år. Vid ledighet skall ny nämndeman utses för återstående tid.

Enligt 8 § kommunallagen väljs kommunfullmäktige för en period av tre år.

Förarbeten m. m.

I fråga om valmetod och valperiodens längd föreslog *processkommissionen* på sin tid (SOU 1926:31 s. 140 f.) en annan ordning än den som upptogs i rättegångsbalken.

Beträffande valmetoden yttrade kommissionen bl. a.:

Där valet avser allenast en enda nämndeman, är frågan utan betydelse. Men så snart flera skola väljas, uppstår faran för att, å ena sidan, majoritetsvalen skola möjliggöra för en majoritet att bemäktiga sig alla platserna och därmed väcka misstro hos minoriteten och, å andra sidan, proportionella val skola bliva ett troget återgivande av partipolitiska motsättningar inom valkorporationen och därmed införa dessa också i domstolen. Bygges lekmannadeltagandet i rättsskipningen på val så som här förutsatts, måste det emellertid vila också på den förhoppningen, att dessa val icke få en så tillspetsad form vare sig i den ena eller den andra riktningen. Processkommissionen har emellertid trots det vara nödvändigt bereda någon säkerhet mot att majoriteten missbrukar sin ställning och därför anslutit sig till den av kommunallagarna anvisade utvägen att, med bibehållande av majoritetsval som regel, proportionella val skola äga rum, om två eller flera skola väljas och en viss kvotdel av de väljande så yrka.

Vad gäller valperiodens längd anförde kommissionen:

Val av nämndeman avser för närvarande en tid av sex år. En valperiod av sådan längd är ägnad att befordra kontinuiteten inom nämnden, men den torde å andra sidan ofta vara anledningen till de avsägelser efter två års tjänstgöring, som förekomma och som för arbetet inom nämnden äro mindre lämpliga. Processkommissionen har vid överbägande av denna fråga ansett en sänkning av valperiodens längd till fyra år vara välbetänkt. Avgår nämndeman under valperioden, bör fyllnadsval ske för den tid, som återstår. Att i stället för denna anordna val av suppleanter för nämndemännen, vilka inträda i dessas ställe, torde icke vara erforderligt eller lämpligt.

Valen synas alltså böra ordnas så, att fasta valperioder om fyra år gälla för varje nämndemansplats, och icke i överensstämmelse med den nuvarande ordningen, enligt vilken varje nämndeman väljes för den bestämda valperioden av sex år, oberoende av om hans företrädare suttit i nämnden hela den period, för vilken han valts, eller icke. Däremot torde det vara lämpligt att icke låta alla nämndemansplatserna inom ett tingslag vara föremål för val samtidigt. I synnerhet i de större städerna, där valet omfattar ett mycket stort antal platser, är det givetvis fördelaktigare att uppdelat detta antal i grupper, som äro föremål för val under olika år. Valet kommer då varje gång att omfatta ett mindre antal och blir därigenom lättare att utföra. Inom domkretsar, där varje valkrets väljer endast en nämndeman, har en dylik ordning naturligtvis icke samma betydelse, men för bevarandet av kontinuiteten inom nämnden torde även där en viss fördel stå att vinna, om de olika valkretsarna fördelas i grupper som förrätta val skilda år. Processkommissionen har ansett denna

fördelning böra genomföras så, att inom varje domkrets en fjärdedel av nämndemansplatserna är föremål för val varje år.

Processlagberedningen fann däremot i sitt förslag till rättegångsbalk (SOU 1938:44 s. 102 ff.) inte tillräckliga skäl föreligga att ersätta majoritetsvalen med proportionella val och uttalade härtill bl. a.:

Den proportionella valmetoden leder lätt till skarpare motsättning mellan olika väljargrupper än som beträffande dessa val kan anses lämpligt. Denna metod förutsätter, att den nuvarande ordningen med ett successivt förnyande av nämnden efter varje uppkommen ledighet övergives och i stället införs valperioder med val på en gång av ett större antal ledamöter. . . . Den nuvarande ordningen med nämndens successiva förnyelse innebär stora fördelar. Den utgör en viss garanti mot alltför täta växlingar i nämndens sammansättning, och därigenom ernås större kontinuitet i nämndens arbete.

Processlagberedningen föreslog också ett bibehållande av den gamla ordningen såvitt avser valperiodens längd utan att motivera varför processkommissionens förslag om fasta valperioder icke följdes. Beredningen anförde i huvudsak endast att anledning att förkorta tidsperioden inte torde finnas.

Efter rättegångsbalkens ikraftträdande har frågan om valperiodens längd behandlats av *1951 års rättegångskommitté* i dess betänkande med förslag till vissa ändringar i rättegångsbalken m. m. (SOU 1953:26 s. 129 f.). Kommittén fann dock ej skäl att föreslå någon ändring i gällande bestämmelser. Kommittén anförde härom följande:

Föreskriften att nämndeman skall väljas för sex år, vare sig företräddaren avgått under valperioden eller valperioden utgått, synes kommittén välmotiverad. Nämndemansuppdraget bör betraktas som ett i hög grad personligt uppdrag, och ett nyval av nämndeman bör avse att en person väljes för en ej alltför kort tid och icke att utfylla en för en avgången nämndeman bestämd period. Om en ordning med fyllnadsval införes, skulle nämndemän ej sällan komma att väljas för mycket korta perioder. Att med den gällande ordningen nämndemännens valperioder småningom komma att bli mycket skiftande, även i de domstolar där de ursprungligen valts för samma period, medför en successiv förnyelse som endast är till gagn. Olägenheterna för de väljarkorporationer, som ha att välja flera nämndemän, synas icke avsevärda. Domstolsordförandena ha enligt 4 kap. 5 § sista stycket RB att anmäla, då nämndeman skall väljas, och att fullgöra denna skyldighet kan icke gärna medföra några svårigheter, om lämpliga anteckningar föras.

Tidigare riksdagsbehandling

I motioner till *1954 års riksdag* föreslogs sådan ändring av bestämmelserna om valperioder för nämndemän att, när nämndeman avgick under den tid för vilken han blivit vald, fyllnadsval anställs för återstoden av denna tid. Som motivering i motionerna framhölls bl. a. att den successiva förnyelsen av nämnderna skulle komma att äventyra en önskvärd proportionalitet vid nämndemansval. Som skäl för en allmän övergång till fasta valperioder framfördes ytterligare, att det nuvarande

valperiodsystemet sätter nämndemansvalen i särklass bland kommunala val och medför att ett större antal val måste förrättas än vad eljest skulle behöva bli förhållandet. *Första lagutskottet* avstyrkte i sitt av riksdagen godkända utlåtande (1LU 1954:27) bifall till motionerna och anförde till stöd för sitt ställningstagande bl. a. följande:

Såsom framhålles i motionerna — — förekommer på många håll att nämndemän väljas medelst gemensamma vallistor, där platserna fördelats mellan de olika partierna i förhållande till dessas styrkeförhållanden inom den kommunala representationen. En sådan ordning vid valen är givetvis lättast att genomföra, därest alla nämndemansbefattningar i valkretsen samtidigt bli föremål för nyval. Det är även tydligt, att olägenheterna av den nuvarande ordningen bli större ju fler nämndemän som skola utses inom valkretsen. Vissa praktiska skäl kunna sålunda obestriddligen anföras till stöd för en reform av ordningen för val av nämndemän i den av motionärerna angivna riktningen.

Emellertid möta principiella betänkligheter mot en sådan reform. Såsom rättegångskommittén framhållit är nämligen nämndemansuppdraget ett i hög grad personligt uppdrag, som bör ges en viss person för viss icke alltför kort tid och icke endast för att utfylla en för en avgången nämndeman bestämd period. Läger man sålunda huvudvikten vid nämndemansbefattningens personliga natur, ter det sig ej heller mest angeläget, att nämnden till sin sammansättning alltid noggrant återger den politiska sammansättningen av kommunalrepresentationen och troget återspeglar varje fluktuation i partiställningen inom denna. I stället framstår det som önskvärt, att en nämndeman som befunnits skickad för sitt uppdrag skall kunna omväljas för nya mandatperioder oavsett den tillfälliga styrkan hos det politiska parti, från vilket han ursprungligen må ha utsetts.

Utskottet vill även ifrågasätta, om det nuvarande systemet är förenat med så avsevärda praktiska olägenheter som motionärerna synas vilja göra gällande. Man torde ej böra överdriva svårigheterna att redan med nu gällande regler upprätthålla en önskad proportionalitet vid nämndemansvalen. Belysande synes vara att man — enligt vad utskottet erfarit — åtminstone på visst håll inom stadsfullmäktige i Stockholm finner det nuvarande systemet mera praktiskt än det av motionärerna föreslagna. Man har nämligen funnit, att det vid successiva nämndemansval blir lättare för en större partigrupp att finna tillräckligt många kvalificerade kandidater, än om alla stadens nämndemän skulle omväljas samtidigt. Att nämndemansval måste förrättas oftare enligt det nuvarande systemet än om fasta valperioder införas, kan ej nämnvärt tynga valkorporationernas arbete.

Vid 1969 och 1970 års riksdagar behandlades motioner med bl. a. yrkanden om proportionell valmetod vid val av nämndemän. *Konstitutionsutskottet* anförde i sitt avstyrkande utlåtande i anledning av 1969 års motioner (KU 1969:34) bl. a. följande:

Den valmetod som nu tillämpas har enligt utskottets mening inte vållat väsentliga olägenheter. Som framhålles i ett par av motionerna fördelas nämndemannaplatserna, oaktat regler därom saknas, i allmänhet med ledning av partiernas styrkeförhållanden. Man bör också — som kommunförbundet anför i ett yttrande över motionerna — beakta att en nämndemans politiska åsikt inte har så stor betydelse, eftersom det inte ingår i uppgiften att göra politiska bedömningar. Det synes viktigare att

personer, som har de erforderliga kvalifikationerna för uppdraget, utses till nämndemän än att platserna fördelas rättvist mellan partierna. Möjligheterna att rekrytera lämpliga nämndemän torde vara större vid en successiv förnyelse än om alla nämndemän skall utses på en gång. Utskottet kan sålunda inte finna bärande skäl för en övergång till proportionella val av nämndemän — — —.

I konstitutionsutskottets utlåtande över de vid 1970 års riksdag väckta motionerna hänvisade utskottet (KU 1970:16) till sitt utlåtande år 1969. Motionerna avslogs av riksdagen.

I förevarande sammanhang kan erinras om vissa uttalanden under riksdagsbehandlingen 1970 och 1971 av frågorna rörande omorganisation av den statliga länsförvaltningen och införande av skatterätt och länsrätt m. m.

I fråga om lekmannainflytande i förvaltningsrättskipningen anförde *statsutskottet* i sitt utlåtande i anledning av prop. 1970:103 (SU 1970:132 s. 13) att utskottet inte hade något att erinra mot att detta inflytande tillgodoses genom av landstinget valda representanter. Utskottet förklarade sig självfallet ha förutsatt att frågeställningar om ett politiskt parlamentariskt ansvar inför valkorporationen inte kan bli aktuella i detta sammanhang.

I samband med behandlingen vid föregående års riksdag av prop. 1971:14 med förslag till lag om skatterätt och länsrätt, m. m. upptog *civilutskottet* i sitt betänkande (CU 1971:9) en motion rörande tjänstgöringsperioden för nämndeman i länsrätt och skatterätt. Kungl. Maj:ts förslag angav den normala tjänstgöringsperioden till sex år med förebild i ordningen vid de allmänna underrätterna. I motionen föreslogs — bl. a. under hänvisning till önskemålet om en anknytning till landstingens och riksdagens valperioder — att nämndeman skulle utses för tre år. I sitt av riksdagen godkända betänkande avstyrkte *civilutskottet* bifall till motionen med motivering bl. a. att landstingets funktion som valkorporation vid nämndemansval inte får leda till att nämndemansuppdraget uppfattas som förenat med ett politiskt ansvar.

Motionsskäl

Motionärerna anför till stöd för sin hemställan bl. a. att den nuvarande ordningen med successiv förnyelse av nämnden medför, att ett större antal val måste företas än om nämnden som helhet valdes samtidigt samt att vid de ständigt återkommande val, som förekommer i valkretsar med ett större antal nämndemän, den av många önskade proportionaliteten äventyras. Ytterligare anføres i motionen att det i kommuner, som fördelar nämndemansplatserna efter de olika partiernas styrkeförhållanden inom den kommunala representationen, kan inträffa att nämndeman, som befunnits skickad för sitt uppdrag, inte blir omvald, beroende på att den politiska sammansättningen i kommunrepresentationen ändrats. Ett sådant förhållande skulle enligt motionärerna lättare kunna undvikas om för nämnden som helhet mandattiden slutade samtidigt och sammanföll med den mandattid som gäller för val av kommunfullmäktige.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från justitiekanslern, Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, domstolsväsendets organisationsnämnd, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Sveriges advokatsamfund och Svenska kommunförbundet. Hovrätterna har bifogat av dem infordrade yttranden från sammanlagt sju nämndemannaföreningar vid tingsrätter under hovrätterna.

Samtliga remissinstanser utom Svenska kommunförbundet och två nämndemannaföreningar avstyrker bifall till motionen. Kommunförbundet finner det befogat att motionsspörsmålet närmare övervägs i lämpligt sammanhang.

Justitiekanslern (JK) anser det av flera skäl kunna ifrågasättas om den av motionärerna eftersträlvade målsättningen är önskvärd. Såsom framhållits vid tidigare riksdagsbehandling måste enligt JK beaktas nämndemannauppdragets karaktär av särskilt förtroendeuppdrag, till vilket är knutna uppgifter av annan art än politiska. Mot bakgrund härav ter det sig inte angeläget att nämnden alltid troget återspeglar varje fluktuation i partiställningen inom kommunfullmäktige. Vidare, uttalar JK, skulle också, såsom anförts i berörda utlåtanden av KU, ett övergivande av det hittillsvarande systemet med successiva val kunna medföra täta växlingar i nämndens sammansättning och sålunda äventyra den värdefulla kontinuitet i nämndens arbete som de successiva valen bidrager till att främja. Olägenheterna av sådana täta skiften av nämndens sammansättning accentueras ytterligare genom den starka förkortning av mandatperioden (från sex år till tre år) som är innebörden av motionärernas förslag. Vid kompletteringsval för återstod av mandatperiod blir förkortningen än mer betydande. Mot bakgrund av de angivna synpunkterna finner JK motionärernas förslag icke böra vinna bifall.

Svea hovrätt finner att den nuvarande ordningen, som medför en successiv förnyelse av nämnden, måste vara till fördel för såväl tingsrätterna som de enskilda nämndemännen. Hovrätten anför till utveckling av sin ståndpunkt:

Nämndemannauppdraget är sedan gammalt ett uppdrag av utpräglad förtroendekaraktär. Det lekmannainflytande som tillförs underrätterna genom nämnden kan vara ägnat att stärka förtroendet för dessa domstolar. Men för att nämndemännen skall kunna tillföra domstolarna sådana erfarenheter och kunskaper från verksamhetsområden utanför domstolarna som främjar en god prövning av målen är det väsentligt att de enskilda nämndemännen får vana och erfarenhet av domstolsarbetet. Med beaktande av nämndemannauppdragets särskilda karaktär, varvid hänsyn också bör tagas till att sedan 1970 större krav än tidigare ställs på nämndemännen, bl. a. på grund av ändrade omröstningsregler och reservationsrätt, bör enligt hovrättens mening valperioden icke avkortas.

Hovrätten tillägger att, om det från administrativa eller andra synpunkter skulle te sig önskvärt med en reform, det förefaller mera ändamålsenligt att med bibehållande av sex års mandattid välja hälften av nämndemännen i anslutning till nyvalen av kommunernas beslutande församling. Fyllnadsval skulle då avse återstoden av mandatperioden.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller bl. a. att utvecklingen mot en ökad tillämpning av proportionalitetsprincipen vid val av nämndemän mindre berott på en önskan att politisera nämndemannauppdraget än på att inga andra organ än partiorganisationerna kunnat föra fram förslag på personer lämpliga för uppdraget. Detta har icke därigenom ändrat karaktär och torde alltså uppfattas som ett personligt uppdrag. Redovisningsskyldighet i förhållande till politiskt parti för dess utförande utesluts enligt hovrättens mening av den tystnadsplikt som åligger domare beträffande vad som förekommer vid rättens överläggning till dom. Hovrätten anser det vidare vara en fördel att nämnden förnyas successivt. Härigenom har nämnden nödig erfarenhet av domstolsarbetet, vilket måste vara en förutsättning för att allmänhetens förtroende för nämnden skall bibehållas. Hovrätten kan därför icke förorda en sådan ändring att nämndemannavalen skall sammanfalla med kommunfullmäktiges mandatperiod. Med de krav som ställs på nämndemännen är det erforderligt att dessa får ägna förhållandevis lång tid åt domstolsarbete. Det måste också därför anses olämpligt att avkorta valperioden för nämndemän. Slutligen anför hovrätten:

Till stöd för den föreslagna ändringen har av motionärerna åberopats ett specialfall nämligen att en nämndeman som befunnits skickad inte blir omvald när den sexåriga mandatperioden utgår p. g. a. att den politiska sammansättningen i kommunalrepresentationen ändrats. Även om det icke kan förnekas att det beskrivna fallet kan inträffa, torde likväl böra framhållas att valmetoden rymmer tillräckliga möjligheter att genom överenskommelse mellan partierna i nämnden behålla personer som vunnit särskilt förtroende. Det synes numera vara lika vanligt som tidigare att personer med intresse och fallenhet för uppgiften behåller nämndemannauppdraget mycket långa perioder.

Stockholms nämndemannaförening finner att den stabilitet och kontinuitet som följer av den nuvarande ordningen väger över de av motionärerna påtalade nackdelarna.

Nämndemannaföreningen vid Södertörns tingsrätt framhåller att det fordras en längre tid av erfarenhet från domstolsförhandlingar och överläggningar för att nämndeman i sin domargärning skall kunna göra en insats och anser att mandattiden inte bör sänkas till tre år.

Örebro nämndemannaförening uttalar bl. a. att nämndemannauppdraget i flera avseenden avviker från andra kommunala uppdrag. Nämndemannen ställs inte sällan inför svåra avgöranden som kan vara av stor betydelse för den människa han blivit satt att döma. Även om det inte är meningen att nämndemannen skall tillägna sig juridiska kunskaper utan framföra lekmannasynpunkter, är enligt föreningens uppfattning den erfarenhet av domstolarnas arbete som en längre tids tjänstgöring ger av stor betydelse. En längre sammanhängande valperiod är sålunda till stöd för nämndemannen. De olägenheter som enligt motionärernas mening följer av nu gällande bestämmelser om valperiodens längd anser föreningen vara små i jämförelse med de fördelar gällande valperiod erbjuder.

Uppsala nämndemannaförening tillstyrker bifall till motionen utan motivering.

Malmö nämndemannaförening avstyrker bifall till motionen bl. a. under framhållande av att det förhållandet att valet förrättas av kommunens fullmäktige inte får leda till att nämndemannauppgdraget uppfattas som förenat med politiskt ansvar.

Nämndemannaföreningen vid Lunds tingsrätt anser att den sexåriga valperioden bör bibehållas och uttalar till stöd härför följande:

Med hänsyn till att de förekommande målen vid tingsrätterna ofta ställer stora krav på omdöme och erfarenhet är det enligt styrelsens mening angeläget att mandatperioden inte görs alltför kort. Endast genom att under en längre tid delta i handläggning av olika mål kan nämndemannen skaffa sig den samlade erfarenhet och överblick som är oundgängligen nödvändig för ett självständigt ställningstagande och som därför utgör en väsentlig del av grunden för lekmannainflytandet vid våra domstolar.

Föreningen säger sig inte ha något att erinra mot en lämplig teknisk samordning av valet av nämndemän med andra val.

Nämndemannaföreningen vid Helsingborgs tingsrätt anser det vara en nackdel att varje nämndemans valperiod är personlig och knuten till honom. Föreningen åberopar att det med tillämpning av proportionalitetsprincipen kan inträffa – och vid tingsrätten också inträffat – att en väl skickad nämndeman ej omväljs eftersom hans valperiod löpt ut efter ett kommunfullmäktigeval som inneburit en förskjutning av partiernas mandat i fullmäktige. Dylika brister i nuvarande ordning skulle enligt föreningens mening undanröjas om nämndemännen väljs för en i förväg fastställd period med nyval för alla nämndemän samtidigt och med fyllnadsval endast för återstoden av perioden. För uppnående av önskvärd proportionalitet synes det föreningen däremot inte nödvändigt att valperioden för nämndemän sammanfaller med valen till kommunfullmäktige även om praktiska skäl talar härför.

Domstolsväsendets organisationsnämnd (DON) delar motionärernas uppfattning att den nuvarande ordningen med successiv förnyelse av nämndemännen innebär vissa nackdelar. Sälunda vållas både domstolen och de kommunala organen besvär av att det från tid till annan måste föranstaltas om val av nämndeman. Emellertid talar enligt DON:s mening övervägande skäl mot en ändring i den riktning som motionärerna anger. Till utveckling av sin mening anför DON följande:

För tingsrätternas del uppkommer emellertid den största administrativa omgången när nyval av nämndeman skett. Rätten skall då bl. a. kontrollera att den som utsetts är valbar och se till att nytillträdande nämndeman avlägger domared. Om alla nämndemän skulle väljas på en gång, blir följden att de administrativa göromål som antytts här koncentreras till ett tillfälle i stället för att som nu fördelas förhållandevis jämnt i tiden. Detta skulle särskilt för större tingsrätter innebära en allvarlig olägenhet. Den reduktion av mandattiden till hälften som föreslås innebär självfallet också en radikal ökning av den administrativa omgången. I samma riktning verkar principen med fyllnadsval till den normala mandattidens slut. Det kan anmärkas att Stockholms tingsrätt f. n. har flera än 1 000 nämndemän.

Vad som sagts nu om den administrativa omgång som skulle bli följden av en ändring i den riktning som motionärerna önskar får naturligtvis inte hindra en reform om betydande vinster i andra hänseenden kan bli följden. I detta hänseende vill DON anföras.

Huvudsyftet med motionen är att nämndemännen i så stor utsträckning som möjligt skall utses genom proportionella val. Det framstår enligt DONs mening som angeläget att nämndemännen, som bl. a. ger allmänheten insyn i domstolens arbete och därigenom ger domstolen en särskild förankring hos medborgarna, företräder så många grupper inom samhället som möjligt. Ett moment som kan medverka till att säkra en sådan bred förankring är proportionella val. Nämndemännen har emellertid också en betydelsefull roll som domare. De har sålunda på senare år även tillförsäkrats ökat inflytande och individuell reservationsrätt. Nämndemannens person är därför av väsentlig betydelse. Det vill mot denna bakgrund synas som om den proportionella metoden i detta sammanhang bör tillämpas med varsamhet.

Till vad som nu sagts kommer att om nämndemännen verkligen skall kunna fungera så som det förutsatts i rättegångsbalken, deras mandattid inte bör vara för kort. Den nuvarande sexårsperioden synes väl anpassad. Det är vidare önskvärt att en viss kontinuitet råder också på lekmannasidan i rätten. Detta underlättas genom gällande ordning med en kontinuerlig förnyelse av nämnden.

Slutligen framhåller DON, för det fall att huvudtanken i motionen skulle vinna bifall, att en mandatperiod på tre år är för kort. Nuvarande period på sex år bör bibehållas, vilket anges kunna ske om halva antalet nämndemän förnyas vart tredje år.

Domareföreningen uttalar att en mandatperiod på sex år får anses väl avvägd med hänsyn till bl. a. önskvärdheten av särskild erfarenhet hos nämndemännen. Föreningen vill ej heller dölja sin oro för att en sammankoppling av mandatperioden med perioden för allmänna val skulle på ett annat sätt än vad nu är fallet ge nämndemannauppdraget en partipolitisk prägel. Även om en ordning med fyllnadsval avseende återstående tid av avgående nämndemans valperiod kan sägas medföra administrativa fördelar för tingsrätterna och vara ägnad att nedbringa antalet val för kommunfullmäktige anser föreningen att fördelarna av en mandatperiod på sex år väger över även vid fyllnadsval. Föreningen har sig inte bekant att önskvärd proportionalitet äventyras vid fyllnadsval enligt nuvarande ordning.

För det fall att en ändring anses böra ske framför föreningen det förslaget att hälften av nämnden förnyas vart tredje år. Denna ordning anges få som konsekvens att fyllnadsval måste ske för återstoden av valperioden.

Advokatsamfundet anser att den nuvarande ordningen för val av nämndeman har uppenbara fördelar genom att domstolens uppsättning av nämndemän successivt förnyas. Härigenom skapas enligt samfundets mening förutsättningar för att domstolarnas nämnder kommer att bestå av personer med varierande erfarenhet av dömande verksamhet, vilket torde vara till gagn för det allsidiga lekmannainflytande som nämndemannens deltagande i rättskipningen är avsett att garantera. Med hänsyn till nämndemannauppdragets personliga natur kan samfundet inte se några

egentliga principiella nackdelar med den metod för val av nämndemän som nu gäller.

I *Kommunförbundets* yttrande uttalas att val av nämndeman inte kräver lika avgörande hänsynstagande till politisk partitillhörighet som val till kommunala nämnder, eftersom det inte ingår i uppgiften som nämndeman att göra politiska bedömningar. Särskilt stor vikt måste fästas vid andra kvalifikationer för uppdraget, t. ex. vederbörandes omdömesgillhet, rättrådighet och självständighet. Förbundet finner det dock vara naturligt att nominering till uppdrag som nämndeman sker via partigrupper.

För ett på partigrupper baserat val innebär de nuvarande lagreglerna enligt förbundet onekligen olägenheter av det slag som påvisas i motionen. Även om något absolut behov av att nämnden i sin sammansättning alltid noggrant återger den politiska sammansättningen i kommunfullmäktige eller återspeglar varje ändring i partiställningen inom fullmäktige inte kan anses föreligga, finner förbundet det vara befogat att den av motionärerna aktualiserade frågan i lämpligt sammanhang närmare övervägs.

Utskottet

I detta betänkande behandlas en motion som tar upp frågan om valperiodens längd för nämndemän.

Enligt 4 kap. 8 § rättegångsbalken utses nämndeman i tingsrätt genom val för en tid av sex år. Valen förrättas av kommunfullmäktige och sker – i avsaknad av föreskrift rörande valmetod – med enkel röstövertikt, dvs. enligt majoritetsvalmetod. Inom flertalet kommuner tillämpas dock efter överenskommelse mellan de politiska partierna propotionalitetsprincipen vid fördelning av nämndemansplatserna. Även val i anledning av att nämndeman avgått avser sex år och inte återstoden av den avgångnes tjänstgöringsperiod. Nämnden förnyas således successivt genom flera val vid skilda tidpunkter.

Även för nämndeman i fastighetsdomstol samt för nämndeman i skatterätt och länsrätt gäller – enligt bestämmelser utanför rättegångsbalken – en valperiod av sex år. Avgår sådan nämndeman under tjänstgöringsperioden skall emellertid nytt val – i motsats till vad som gäller för nämndeman i tingsrätt – avse återstående del av perioden.

I motionen yrkas att riksdagen skall besluta om sådan ändring av 4 kap. 8 § rättegångsbalken att valperioden för nämndemän i tingsrätt sammanfaller med den treårsperiod som gäller vid val av kommunfullmäktige samt att, när nämndeman avgår under den tid för vilken han blivit vald, fyllnadsval görs för återstoden av denna tid. Till stöd för yrkandet anför motionärerna att den gällande ordningen beträffande val av nämndeman i tingsrätt medför vissa praktiska olägenheter. Det nuvarande systemet leder sålunda till att ett större antal val måste förrättas än om hela nämnden utsågs vid ett tillfälle och till att den av många önskade propotionaliteten äventyras. Det kan enligt motionärer-

na också inträffa att en nämndeman, som befunnits skickad för sitt uppdrag, inte blir omvald på grund av inträffade förändringar i valkorporationens politiska sammansättning.

Vid ställningstagande till motionsspörsmålet får enligt utskottets mening till en början beaktas nämndemansuppdragets särskilda karaktär av förtroendeuppdrag till vilket är knutet andra uppgifter än politiska. Uppdraget innebär utövande av en domarfunktion, för vilken mindre vikt måste fästas vid tillhörigheten till visst parti än vid sådana personliga kvalifikationer som omdömesgillhet, rättrådighet och självständighet. Sådana kvalifikationer har blivit särskilt betydelsefulla efter 1969 års domstolsreform, varigenom nämnden gavs en starkare ställning och utrymme skapades för en mer individuellt betonad medverkan från nämndemännens sida än tidigare. Även om valkorporationen är politiskt sammansatt följer därav inte att nämndemansuppdraget kan uppfattas som förenat med ett politiskt ansvar på det sätt som gäller beträffande andra uppdrag, till vilka rekryteringen sker genom val av kommunfullmäktige och andra på politisk grund bildade valkorporationer. Från dylika uppdrag skiljer sig nämndemansuppdraget också därigenom att lekmanadomarnas medverkan i rättskipningen innebär en insyn i domstolsarbetet som är ägnad att stärka allmänhetens förtroende för domstolarna.

För att nämndemännen skall kunna skaffa sig den vana vid domstolsarbetet och den erfarenhet som erfordras för att självständigt utöva den domargärning som uppdraget sålunda innefattar krävs uppenbarligen en tjänstgöringsperiod av inte alltför kort varaktighet och en viss kontinuitet inom nämnden. Det hittillsvarande systemet med sexårig tjänstgöringsperiod och successiv förnyelse av nämnden är väl ägnat att tillgodose dessa önskemål.

Den rådande ordningen vid val av nämndemän medför emellertid enligt utskottets mening onekligen också vissa olägenheter av det slag motionärerna anger. Antalet ofta återkommande valförrättningar i de kommunala representationerna kan bli stort och en tillämpning av proportionalitetsmetoden kan inte sällan leda till svårigheter, vilka i huvudsak skulle kunna undvikas om alla nämndemansbefattningar i valkretsen var föremål för nyval samtidigt. Det bör också beaktas att som ovan anförts fyllnadsväl efter avgången nämndeman i fastighetsdomstol, skatterätt och länsrätt avser återstoden av den avgångne nämndemannens tjänstgöringsperiod. En övergång till den ordning som motionärerna föreslår för nyval av nämndeman i tingsrätt skulle alltså innebära att samma regler i detta hänseende kom att gälla för alla nämndemän.

Vid en avvägning av skälen för och emot en reform i den av motionärerna angivna riktningen finner sig utskottet – utan närmare utredning rörande förekomsten av valtekniska olägenheter inom skilda valkorporationer och i avsaknad av säkert underlag för en bedömning av i vilken mån reformen låter sig förena med de i det föregående angivna kraven på erfarenhet och kontinuitet i nämnden – inte kunna tillstyrka bifall till motionen. Innehållet i motionen och remissvaren motiverar

dock enligt utskottets mening att den i motionen aktualiserade problematiken i lämpligt sammanhang närmare övervägs. Anledning kan också finnas att jämte motionärernas förslag och konsekvenserna därav närmare pröva den av några remissorgan ifrågasatta lösningen med val av halva antalet nämndemän vart tredje år. I sammanhanget skulle även kunna övervägas behovet av en bättre överensstämmelse mellan reglerna om fyllnadsval av nämndeman i tingsrätt å ena sidan samt nämndeman i fastighetsdomstol, skatterätt och länsrätt å andra sidan. Det får ankomma på Kungl. Maj:t att ta närmare ställning till frågan om formerna för den översyn av reglerna rörande val av nämndemän som utskottet sålunda uttalat sig för.

Utskottet hemställer

att riksdagen i anledning av motionen 1972:910 ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om översyn av reglerna för val av nämndemän.

Stockholm den 9 november 1972

På justitieutskottets vägnar

ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Bergegren (s), fröken Mattson (s), herrar Ernulf (fp), Johansson i Växjö (c), Jönsson i Malmö (s), Westberg i Ljusdal (fp), Nygren (s), Polstam (c), fru Hjelm-Wallén (s), herrar Schött (m), Måbrink (vpk), fru Bergander (s), herrar Norrby i Gunnarskog (c) och Alf Pettersson i Malmö (s).

Reservation

av fru Kristensson (m) och herr Schött (m), som anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 11 med orden "Den rådande" och slutar på s. 12 med orden "sig för" bort ha följande lydelse:

Den rådande ordningen vid val av nämndemän kan emellertid också -- som motionärerna anger -- medföra vissa praktiska olägenheter främst för vederbörande valkorporationer. Förekomsten av valtekniska svårigheter har från tid till annan påtalats men har, som framgår av redogörelsen ovan, inte befunnits vara av den tyngd att de föranlett ett frångående av den sedan gammalt gällande ordningen.

Ett övergivande av systemet med successiva val och ett införande av en treårig mandatperiod som motionärerna föreslagit skulle enligt utskottets mening föranleda alltför täta växlingar i nämndens sammansättning. Vid en ordning med fyllnadsval för återstoden av mandatperiod blir förkortningen av tjänstgöringsperioden och de negativa verkningarna därav i det dömande arbetet än mer påtagliga. I likhet med en helt övervägande majoritet av remissinstanserna finner utskottet att de vinster som kan ligga i den av motionärerna förordade ordningen icke skulle uppväga förlusten av de fördelar i form av större erfarenhet hos nämndemännen och kontinuitet i nämndens arbete som den nuvarande ordningen innebär. Med hänsyn härtill och med beaktande av den påtagliga risk för en icke önskvärd politisering av nämndemansinstitutionen som en sammankoppling av nämndemännens tjänstgöringsperiod med perioden för allmänna val skulle medföra saknas enligt utskottets mening anledning till åtgärder i syfte att ändra nu gällande bestämmelser. Utskottet avstyrker således bifall till motionen.

dels att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

att riksdagen avslår motionen 1972:910.

